

»STOMORICA«
STAROHRVATSKA CRKVICE BLAŽENE DJEVICE MARIJE
IZ IX STOLJEĆA NA POLOŽAJU NEKADAŠNJEG
STAROSLAVENSKOG KULTA

Ante ŠKOBALJ

Među dokaze Marijanskog kulta od VI do XI stoljeća na osobit način spadaju starohrvatske crkvice iz IX—X stoljeća, koje se nalaze duž hrvatske obale od Istre do Kotora.¹ Starohrvatske crkvice iz toga vremena, za koje iz povijesnih dokumenata znamo, da su još tada bile posvećene Bl. Dj. Mariji, pružaju najbolji i najsigurniji dokaz o postojanju Marijanskog kulta u to vrijeme i na ovom teritoriju.²

Bilo je oko 50 takvih crkvice, koje su nabrojene i opisane u raspravi prof. dra Ivana Ostojića.³ Gotovo sve te crkvice podigli su Hrvati nakon njihova pokrštenja i to većinom iznad temelja srušenih bazilika i crkava, koje potječu iz V i VI stoljeća⁴ a bile su sagrađene od ilirsko-romanskog stanovništva i srušene od pridošlih Gota, Avara i Hrvata za vrijeme seobe

1 Neke od tih crkvice pripadaju ilirsko-romanskom stanovništvu, koje je prije dolaska Hrvata ovdje živjelo. Te romanske crkve i bazilike pripadaju razdoblju od V do VII stoljeća. Druge pak pripadaju Hrvatima i spadaju u razdoblje IX—X stoljeća pa nadalje. Jedan je dio Hrvata poslije primanja kršćanske vjere poprimio i latinski jezik u liturgiji, dok je drugi dio, primivši kršćansku vjeru zadržao svoju staru kulturu i svoj jezik čak i u liturgiji uz ostatke mnogih staroslavenskih, poganskih običaja, kao što je i taj da su svoje prve kršćanske crkvice gradili na istim vrhuncima, na kojima su prije prikazivali poganske žrtve. U ovoj se raspravi govori o tim crkvicama na vrhuncima sa staroslavenskim dualističkim kontinuitetom, a posebno o jednoj takvoj crkvi na vrhuncu brda, koja je bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji te zbog toga ima posebno značenje za temu Mariološkog kongresa održanog u Zagrebu.

2 O marijanskom kultu u crkvama, koje većinom pripadaju romansko-kršćanskom kontinuitetu, raspravljao je Nenad Cambi, 9. kolovoza u raspravi s naslovom: The Saint Mary's Cult at Solin (Salona) and Split (IV—XI Century) in the light of Archeological Evidence.

3 Rasprava Dra Ivana Ostojića, Ecclesiae Beatae Mariae Virginis in solo Croatiae hodiernae usque ad exitum saeculi ~~XI~~, bila je pročitana 10. kolovoza. U toj raspravi dan je izvrstan pregled svih crkava iz tog razdoblja, ali bez razlikovanja crkava koje pripadaju latinskom kontinuitetu i onih koje pripadaju staroslavenskom kontinuitetu. O crkvama iz istog razdoblja raspravljao je Lucijan Ferencić istog dana u raspravi s naslovom: Tituli Mariani antiquarum ecclesiarum saeculo sexto in Histria (Croatia) existentium, te Branko Fučić s raspravom: Madra e Vergine nella iconografia dell'Istria (Croatia) dal sec. VI. Dana 11. kolovoza raspravljao je o starohrvatskim crkvicama Edo Perićić s raspravom: De cultu B. Mariae Virginis temporibus Ducum Croatorum i Josip Soldo u raspravi: Marijin lik u predromaničkoj skulpturi Hrvatske. Te rasprave na svoj način dotiču ovaj isti problem, ali ni ovi ne postavljaju nikakvu razliku između crkvice s romansko-kršćanskim kontinuitetom i crkvice staroslavenskog, dotično starohrvatsko-poganskog kontinuiteta i pokreta, koji je kasnije nazvan »glagoljaškim«.

4 Očiti je zakon povijesnog i liturgijskog kontinuiteta: gotovo na svakom arheološkom lokalitetu s ruševinama starih crkava nalazimo starohrvatske crkvice nad ruševinama starokršćanskih crkava i bazilika iz V i VI st. a i ove ponekad nad temeljima starih poganskih hramova.

naroda, u VII stoljeću. Poslije ratova i pustošenja seobe naroda stari su stanovnici Iliri i Romani ostali samo u primorskim gradovima. Goti su i Avari otišli. Ostali su samo Hrvati kao organizirani narod pod svojim plemenskim starješinama. Hrvati su ispočetka stanovali po brdima i kraškim poljima a kasnije su ušli u gradove, u kojima su postepeno asimilirali romansko stanovništvo.

Sve do IX stoljeća Hrvati su u većini kao pogani ostali sljedbenici dualističko-zoroastričkog kulta,⁵ dotično, u svojoj staroslavenskoj vjeri. Od VII do IX stoljeća nemamo nikakvih arheoloških tragova ni dokumenata o životu i vjeri Hrvata ili nekih drugih naroda, niti postoje crkve sagrađene u tom vremenskom razdoblju. Taj neki ARHEOLOŠKI VAKUUM u najstarijoj povijesti Hrvata ne može se drukčije protumačiti nego tako da Hrvati u to vrijeme, naime od VII do IX stoljeća, nisu bili kršćani niti su podizali kršćanske crkve.⁶

Jednostavan razlog je tome što su Hrvati u to vrijeme još bili pogani. Međutim isto tako nisu objavljeni u povijesnoj i arheološkoj znatnosti nikakvi nalazi i dokazi o postojanju poganskog kulta iz toga razdoblja.

Povjesničari taj prazni prostor jednostavno mimoilaze. Ima i takvih, koji tu povijesno-arheološku prazninu iz stare hrvatske povijesti spominju, ali je ničim ne pokušavaju protumačiti.⁷ Neki, naprotiv, pokušavaju tu povijesnu i arheološku prazninu u životu Hrvata onoga vremena protumačiti siromaštvom kulture i krhkošću materijalnih sredstava, koja nisu mogla ostaviti nikakav trajan trag.⁸

Međutim, postoji i drugo vjerojatnije tumačenje, koje bi se moglo potvrditi arheološkim podacima do sada zanemarenim, krivo tumačenim i pogrešno pripisivanim.

Vidi se, naime, iz nekih povijesnih izvora,⁹ povijesnih činjenica i arheoloških podataka, atomskih analiza izotopa C-14, toponomastičkog tumačenja i analize imena brda i položaja,¹⁰ koji sve do danas nose imena staroslavenskih bogova ili poganskih kulturnih naziva, zatim iz magijsko-dualističkih običaja i prežitaka koji su se do danas zadržali u životu i običajima naroda da su Hrvati kao pogani svoje dualističke obrede obavljali u čast svojih bogova na vrhuncima brda pod otvorenim nebom. O tom predmetu postoji opširna radnja s dokaznim materijalom i o tome ovdje ne treba posebno raspravljati.¹¹

Možemo, dakle, to mišljenje, koje smatra da su Hrvati poslije dolaška u današnju domovinu, točnije od VII do IX stoljeća, živjeli kao pogani i vršili dualističke obrede na vrhuncima brda, prihvatiti kao sigurno.¹²

5 Šufflaj Milan, Zaratustra u Crvenoj Hrvatskoj, Croatia Sacra, I, Zagreb 1931. Peisker Jan, koje su vjere bili stari Slaveni, hrvatski prijevod od Ive Pilara u Starohrvatskoj Prosvjeti, N. s. II, Zagreb 1928.

6 Karaman Ljubo, Iskopine Društva Bihaća u Mravincima, Rad JAZ, Zagreb, 1940. 7 N. d. s. 20.

8 Bešlagić Šefik, Stećci u dolini Neretve, Naše Starine, Sarajevo 1954.

9 Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana, digessit Franjo Rački, JAZU, Zagreb 1894, str. 24.

10 Skok Petar, Dolazak Slavena na Mediteran, Split 1934, str. 142.

11 Ante Škopalj, Obredne Gomile, Sveti Križ na Ciovu 1970.

12 N. d. str. 514.

Hrvati su u svom dolasku u ove krajeve većim dijelom porušili rimske utvrde i gradove,¹³ i nisu naselili rimska napuštena naselja,¹⁴ niti su gradili nove gradove, nego su živjeli po svom prastarom običaju što su ga donijeli iz stare domovine, nastavajući brdske i planinske prostore¹⁵ i provodeći težak i opor život,¹⁶ kao što tvrdi Prokopije, da su živjeli i ostali Slaveni i Anti.¹⁷ Živjeli su, naime, u kolibama. Njihov pribor i njihovo posuđe bilo je napravljeno iz slabo obrađene i još slabije pečene keramike. Zato nije nikakvo čudo, što takav način života nije ostavio nikakve tragove.¹⁸

Ipak, ljudski život kakav bio da bio mora ostaviti neke tragove za sobom, barem grobove s kostima. Niti to za Hrvate iz toga razdoblja nije sigurno, jer još do danas nije riješen problem da li su Hrvati svoje mrtve pokapali ili su ih spaljivali ili su ih, možda, izlagali na vrhuncima brda. Najvjerojatnije je mišljenje da su Hrvati prije pokrštenja svoje pokojnike pokapali u trapezne grobove u obliku ljudskoga tijela i zapisali ih većim ili manjim gomilama kamenja (tumuli), »obrednim gomilama«, kojih ima mnogo u tim krajevima, a sve do sada su te »gomile«, »gromile«, »gromače« ili »grudine« bile pripisivane Ilirima. U najnovije vrijeme pod nekim od tih »gomila«, koje su bile znanstveno istraživane i proučavane, nađeni su ukopi iz srednjeg vijeka, to jest iz starohrvatskog razdoblja.¹⁹

Ti nasipi kamenja, ili »nadgrobne gomile«, nalaze se većinom na vrhuncima brda, gdje se također nalaze veći i manji nasipi kamenja različitih oblika, okrugli ili polukružni, koji su po svoj prilici bili kao neke utvrde ili ratna zakloništa, ali su mogli služiti i za to, da ograde i označe neki prostor, većinom vrhunac brda, određen kao sveti prostor za prikazivanje žrtava i obavljanje poganskih obreda, kao što su kod starih naroda bila, a spominju se i kod Židova, »Excelsa« (»uzvisine«) ili »Bahamot«.²⁰ To mišljenje na osobit način potvrđuje činjenica što neka od tih mjesta nose imena iz staroslavenske, poganske mitologije: Perun,²¹ Vid, Sevid i slično ili imena staroslavenskih poganskih žrtava i žrtvišta: Baba,²² Bacaj, Bir, Brce, Čavar, Devin, Diva, Resnik, a ponajviše: Trba, Triba, Tribnik, Tribohum, to jest brdo žrtve, i to žrtve paljenice (holocaustum), što zapravo riječ »triba« znači.²³

13 Konstantin Jireček, *Istorija Srba*, Beograd 1952, s. 54.

14 Na i. m.

15 Ljetopis popa Dukljanina, izdanje Ferde Sišića, 1928. str. 318: »Latini autem fugientes, montana cupiebant, quo Sclavi habitabant«.

16 Toma Arcidakon, *Kronika*, prijevod Vladimir Rismondo, Split, 1960, s. 19.

17 Procopius, *De bello Gothico*, E. Weber, III Bonnae 1833, str. 14—20.

18 Vidi bilj. 8.

19 Ante Škobalj, n. dj.

20 Kod Židova »bahamot« znači obredne gomile na vrhuncima brda, »uzvisine« što su ih Židovi, skloni poganstvu, podizali za vršenje obreda, a koje je srušio kralj Ezehia, kako o njemu gotori IV knjiga Kraljeva, XVIII, 4: »On je razorio uzvisine...« U latinskom prijevodu kaže se: Ipse dissipavit excelsa, a latinski glagol »dissipare« znači: razbacati, razmetati, razasuti, što se može odnositi samo na nasipe, dotično gomile kamenja, jer bi za neke konkretne građevine trebalo u latinskom jeziku u smislu rušenja upotrijebiti glagole: »delevit« ili »destruxit«. Za »excelsa« ili »bahamot« stalno se u smislu rušenja rabi glagol »dissipare«, što znači da su te »uzvisine« bile u pravom smislu obredne gomile, nasute hrpe kamenja, kakve se i kod nas nalaze po vrhuncima.

21 Skok, n. dj. s. 142.

22 Škobalj, n. dj. s. 440.

23 Nav. dj. s. 311. 357. 440.

Najveći dio tih toponima s poganskim nazivima poslije krštenja bio je kristijaniziran i nazvan imenima kršćanskih svetaca, koji imaju neku misaonu ili barem fonetsku vezu s imenima poganskih naziva i pojmova.²⁴ Tako, na primjer, ime svetoga Jure i njegov lik na bijelom konju (pojam Dobra) s kopljem, kojim ubije crnog zmaja (Zlo), dano je brdima, koja su nosila pogansko ime Perun.²⁵ To je bio staroslavenski poganski bog uzvisina i groma (koplje), kojim ratuje protiv tmina (Zlo).²⁶ Ime sv. Vida²⁷ dano je brdima, koja su nosila poganska imena boga S'vida, Sevida ili Sventovida, samo zbog istog zvuka riječi, to jest fonetske sličnosti. Ime sv. Ivana Krstitelja zamijenilo je poganska imena brda, gdje se obavljala poganska svečanost u čast Sunca za vrijeme ljetnog solsticija. Ta se svečanost obavljala u isto vrijeme, u koje spada i svetkovina sv. Ivana Krstitelja, a imala je naziv »Krijes« ili »Svitnjak«, jer se uoči te svetkovine na tim brdima palila vatra koja se u pravom smislu tako zove. U hrvatskim krajevima još se i danas svetkovina sv. Ivana Krstitelja zove »Sveti Ivan Svitnjak«, u nekim se mjestima još uvijek uoči te svetkovine pali vatra, »Krijes« ili »Svitnjak« a sama se svetkovina obavlja uz najveće učešće naroda, s velikim veseljem i zajedničkim gozbama pod sjenicama i šatorima, što je ostatak starih poganskih žrtava i obrednih gozba.²⁸

Sigurnost nekadašnjeg postojanja poganskog dualističkog kulta na vrhuncima brda dokazuju i starohrvatske crkvice iz IX i X stoljeća, to jest iz vremena pokrštenja Hrvata, koje su sagrađene upravo na tim istim mjestima nekadašnjeg poganskog kulta, to jest na vrhuncima brda, okruženim tim nasipima kamenja koji se nazivlju »Gomile«, »Gradine«, »Kotarine«, »Obložine« ili slično.²⁹ Tako na primjer starohrvatska crkvice sv. Jure na Perunu³⁰ nalazi se na samom vrhuncu brda, koji je velikim nasipom kamenja okružen i obilježen. Slično su okružene i neke druge crkve, ali ne sve. Ima, naime, nekih crkvice, koje nisu sagrađene na samom vrhuncu brda, nego nešto malo podalje ali ipak iznad slikovitih klisura, koje se s južne strane prema moru spuštaju okomito. Takve slikovite klisure izvanredne ljepote, koje se okomito uzdižu prema nebu, čini se da su ljudima onoga vremena predstavljale objavu i pojam božanstva, koje su nazivali imenom »Perun«, od hrvatskog glagola »periti«, što znači »stršiti«, uzdizati se.³¹

Te starohrvatske crkvice koje se nalaze na vrhuncima brda, na svetom, ograđenom tlu, nekoć poganskom i dualističkom, za ovu su raspravu od najveće važnosti jer se one tu nalaze kao nastavak kršćanskih liturgijskih obreda na istom mjestu, na kojemu su se nekoć obav-

24 Nav. dj. s. 381—383.

25 Nav. dj. s. 131—132.

26 Fučić Branko, Sveti Juraj i Zeleni Juraj, JAZ, Zagreb, 1962. Fučić vidi vezu kršćanskog sv. Jure sa staroslavenskom magijom u kultu vegetacije, koji se je obavljao u proljetnim obredima pod imenom »Zeleni Juraj«.

27 Ime kršćanskog sveca sv. Vida samo po sličnosti imena ima vezu sa staroslavenskim bogom Svevidom ili Sventovidom, čiji je kult naslijedio.

28 Skobalj, n. dj. s. 101, 612.

29 N. dj. s. 91—123.

30 Vidi bilj. 21 i 25.

31 Skobalj, n. dj. s. 132.

ljali staroslavenski, dualistički, poganski obredi.³² U tom smislu te planinske ili brdske crkvice mnogo se razlikuju od druge vrste starohrvatskih crkva podignutih u nizinama, iznad temelja porušenih starokršćanskih, dotično romanskih bazilika i crkava.

Gotovo sve starohrvatske crkve iz IX ili X stoljeća koje su postojale u gradovima ili blizu gradova uz morsku obalu, a i daleko od morske obale, to jest u unutrašnjosti zemlje a ne na brdima i planinama, nego u dolinama, bile su podignute nad ruševinama starokršćanskih bazilika. Gradili su ih hrvatski knezovi i kraljevi, čitavih 200 godina i više nakon njihovog rušenja, kao neku naknadu za pogansko rušenje i kao znak i dokaz obnove kršćanskih liturgijskih mjesta.³³

Prema tome imamo dvije vrste starohrvatskih crkvice:

1. Starohrvatske crkvice nad temeljima starokršćanskih bazilika i crkva, koje predstavljaju obnovu i nastavak starokršćanskog kulta, dotično latinsko-romanskog smjera.

2. Starohrvatske crkvice iz istog razdoblja, to jest iz IX i X stoljeća, koje predstavljaju kršćanski liturgijski kontinuitet na mjestima nekadašnjega staroslavenskog dualističkoga kulta.

Ponegdje se nađe i starokršćanskih bazilika podignutih nad temeljima poganskih hramova i svetišta.

Prvi niz (1) starohrvatskih crkvice, koje predstavljaju starokršćanski kontinuitet, označuje ujedno u staroj hrvatskoj povijesti *latinski* pokret. Drugi niz starohrvatskih crkvice, koje su podignute na mjestima nekadašnjeg staroslavenskog dualističkog kulta označuje u staroj hrvatskoj povijesti *narodni* pokret, koji se temeljio na svojoj vlastitoj narodnoj kulturi, na svom narodnom jeziku i na svojem posebnom pismu, zvanom glagolica.³⁴

Te su crkvice sa staroslavenskim kontinuitetom, narodne samostalne kulture, posvećene većinom kršćanskim naslovima koji imaju neku vezu ili sličnost s dualističkim pojmovima borbe između Dobra i Zla.³⁵

32 Ima ih koji se boje isticanja ove sličnosti između kršćanskih i poganskih obreda. U toj povezanosti i sličnosti oni vide kao neki dokaz za tvrdnju, da je kršćanstvo nastalo razvojem iz poganstva. Posve krivo misle, jer kršćanstvo kao vjera ima svoj jasan i posve siguran postanak u Isusu Kristu, a što se liturgijskih obreda tiče, oni su kao i sve ljudsko podložni zakonu razvoja i povezanosti, jer u naravi nema skokova. Svi materijalni elementi kojima se ljudi služe, pa inakor to bilo i u vjerskim obredima, podložni su zakonima prostora i vremena, povezanosti i razvoja. Tako na pr. prvi starokršćanski likovi Isusa kao Dobrog Pastira i Bl. Dj. Marije posve su slični likovima adekvatnih poganskih božanstva. To ne znači, da su Isus i Marija mitski likovi, dotično nastavak mitskih božanstava, nego znači da se onaj prvi umjetnik nije mogao osloboditi tog zakona razvoja i povezanosti, umjetničkog stila i načina prikazivanja, te je i povijesne likove Isusa i Marije prikazivao na sličan način kao što je prije toga prikazivao i mitska božanstva.

Ova povezanost i sličnost kršćanskih obreda s poganskim elementima onoga vremena, naprotiv, dokazuje povijesnu autentičnost kršćanstva, koje se kao stvarna i životna pojava nije moglo ni pojaviti drukčije na svijetu nego povezano sa životom po tim zakonima vremenske i prostorne povezanosti i razvoja čije dokaze nosi na sebi.

33 Primjer za takav postupak imamo u savjetu sv. Remigija, što ga je dao kralju Klodvigu: «Courbe la tête, fier Sicambre, adore ce que tu as brûlé, brûle ce que tu as adoré!» Vidi A. Boulenger, Histoire de l'Eglise, Lyon—Paris 1932, s. 158.

34 Taj se inače politički i kulturni pokret kasnije u liturgijskom smislu nazvao »glagoljaškim« prema imenu starohrvatskog pisma, koje se zove »glagolica«.

35 Dualističkom shvaćanju borbe dobra i zla vrlo dobro odgovara kršćanski pojam sv. Mihovila koji se bori protiv sotone. Sličnost ostalih kršćanskih svetaca sa staroslavenskim poganskim božanstvima ili žrtvenim i blagdanskim pojmovima, osobito u tom temeljnom dualističkom smislu vječne borbe Dobra i Zla, svjetla i tame, već je prije istaknuta i to je razlog što su vrhunci naših brda odreda posvećeni tim kršćanskim svecima, koje bi mogli nazvati »borbenim« ili »dualističkim«.

Između tih planinskih crkvice, podignutih na mjestima staroslavenskog kultnog kontinuiteta, to jest dualističke magije, koje su većinom posvećene »borbenim svecima«, »vatrenim« i »gromovitim«, ima i takvih crkvice, koje su bile posvećene Blaženoj Djevici Mariji ili nekim drugim svecima, što ih za razliku od onih prvih možemo nazvati »miroljubivim svecima«.³⁶

Te planinske crkvice, posvećene Blaženoj Djevici Mariji, a podignute na mjestima nekadašnjeg staroslavenskoga, dualističkog kulta imaju posebnu važnost. Sve ostale crkve iz istog razdoblja, posvećene Blaženoj Djevici Mariji, ali podignute nad ruševinama starokršćanskih bazilika i crkava označuju samo nastavak tog istoga kršćanskog kulta koji je tu postojao prije dolaska Hrvata. Trebamo, naime, imati pred očima da su ta mjesta prije seobe naroda bila nastavana od kršćana Ilira i Romana koji su i poslije dolaska Hrvata ostali u primorskim gradovima te su nakon stanovitog smirenja prilika pokušali u gradovima a i izvan njih obnoviti kršćanski kult. Također i u onim područjima u kojima više nije bilo Romana nego su bila nastavana od samih Hrvata ili su ostala pusta i u njima srušene nekadašnje romanske bazilike i crkve te su crkve obnavljali hrvatski vladari pod istim naslovima kao naknadu za nekadašnje rušenje.³⁷

U takvim, nekada romanskim, a kasnije od Hrvata obnovljenim crkvama, svi su natpisi s imenima hrvatskih knezova i kraljeva na latinskom jeziku. Prvi natpis ispisan hrvatskim jezikom i hrvatskim glagoljaškim pismom imamo iz XI stoljeća.³⁸ Pokrštenje Hrvata nije obavljeno u dva-tri maha onako, kako se to obično zamišlja, nego je zahtijevalo, barem što se tiče čitavog naroda kao cjeline, mnogo duži razvoj koji je trajao mnogo godina, a možda i nekoliko stoljeća.³⁹ Zbog toga te starohrvatske planinske crkvice zbog tog razvoja kao i zbog materijalnog siromaštva, osim nekih spolija, što ih tu i tamo nalazimo,⁴⁰ nemaju nikakvih natpisa, niti kakvih tragova kršćanskog kulta koji bi tu postojao prije dolaska Hrvata.⁴¹ Međutim, imamo sigurne toponomastičke

36 Ta razlika za kršćanske svece u nazivima »miroljubivi« i »borbeni«, naime, uvođenje tih pojmova s takvim nazivima pripada Karlu Marchesetti-u u njegovom djelu »Castellieri Preistorici di Trieste e della Regione Giulia, Trieste, 1903, s. 22.

37 Skobalj, n. dj. str. 13—51, 502—504 s obzirom na crkvice sv. Stjepana u Sustipana i crkvu sv. Petra na Sumpetru, koje su obje bile sagrađene nad temeljima starokršćanskih porušениh bazilika, što je gotovo redovit slučaj i na drugim, sličnim mjestima.

38 Najpoznatiji je onaj plutej iz crkvice sv. Lucije u Baškoj na otoku Krku, pod nazivom »Bašćanska ploča«. Sav je ispunjen glagoljskim natpisom, u kojemu se između ostalog spominje i ime hrvatskog kralja Zvonimira.

39 Skobalj, n. dj. str. 159—168. Osim tih ukopa po čisto poganskom običaju, pod tom gomilom iz tako kasnog vremena, još više razni poganski prežici u običajima i životu naroda, a osobito štovanje mjeseca, dokaz su, da pokrštenje Hrvata nije moglo biti obavljeno nekim »kratkim postupkom« u dva tri navrata, kako se to obično tvrdi, nego da je to bio dug i spor posao, koji je trajao više stoljeća.

40 Na primjer na Sukmajsinu u crkvi nalazimo dvije polovine jednog istog rimskog nadgrobnog spomenika, koji je očito s nekog drugog mjesta tu donesen i upotrijebljen kao spolj.

41 Pod ovim crkvicama na planini ne nalazimo tragove temeljima starokršćanskih crkviha građevina ili uopće kakvih predhrvatskih građevina, kao što je slučaj sa starohrvatskim crkvicama iz istog razdoblja (IX—X st.) uz morsku obalu.

dokaze⁴² kao i arheološke,⁴³ a također i povijesne prežitke, relikte u tradiciji i životu stanovnika koji su ostali kao potvrda nekadašnjeg staroslavenškog dualističkog vjerovanja i obreda, koji su se tu obavljali.⁴⁴

Prema tome te starohrvatske crkvice, podignute na vrhuncima brda ili uzvisinama, na kojima se ranije obavljao dualistički, magijski kult, znače postojanje Marijanskog kulta u Hrvata, u njihovoj narodnoj samostalnoj kulturi u razdoblju neposredno poslije njihova pokrštenja. Drugim riječima: te su starohrvatske crkvice na vrhuncima brda, posvećene Blaženoj Djevici Mariji, izvorni povijesni spomenici hrvatske narodne kulture bez ikakvog stranog utjecaja. Još više, jer se tu radi o crkvicama posvećenim Gospi, a ne »dualističkim« i »borbenim« svecima, one pružaju dokaz o potpunom odbacivanju dualističke magije i pravilnom prihvatanju kršćanstva barem u nekim krajevima i od nekog dijela naroda, bez nekog postepenog prilagođivanja i približavanja »malim koracima«, kako se izrazio Grgur Veliki u poslanici »Ad Mellitum Abatem« o obraćanju pogana.⁴⁵ Mi tu na istom mjestu imamo dokaze o zajedničkom življenju i postojanju različitih vjera i obreda u isto vrijeme.⁴⁶

Među planinskim crkvicama posvećenim Blaženoj Djevici Mariji posebno se ističe Gospina crkva na vrhu planine iznad Duća, splitske Nadbiskupije. Tu crkvicu narod zove »Gospe od Sniga«, ili jednostavno »Stomorica«, što je skraćeno ime od riječi Sveta Marija = Stamarija = = Stamarica = Stomorica. Narod u Dućama, kojima ta crkva pripada, zove je »Stomorica«, dočim je Omišani zovu »Stomarica«.

Ta je crkva bila podignuta u planinskom klancu, iznad okomitih klišura, u blizini najvišeg vrhunca planine, Zāvoda, koji je visok 593 m. Na vrhu brda nalaze se nasipi kamenja.⁴⁷ Na samom vrhuncu nalazi se mali, okrugli nasip kamenja, koji nije mogao ni na kakav način služiti u ratne ili obrambene svrhe.⁴⁸ Na istočnoj strani vrhunca nalazi se jedan drugi, podugački nasip kamenja, ravan, u dužini od 10 m. Na zapadnoj strani vrhunca počinje veliki nasip kamenja, koji u polukružnom obliku opasuje vrhunac brda sa zapadne i sjeverne strane, ali ne sve dokraja. Po sredini polukruga, na sredini sjeverne strane brda, poslije 80 m dužine nasip prestaje i ostavlja čitavu sjeveroistočnu i istočnu stranu brda otvorenu i lako pristupačnu. Potpuno je jasno, da ni ovaj nasip kamenja nije mogao služiti za neke ratne svrhe, nego jedino označiti

42 Perun, Babin Kuk, Babljača itd.

43 Obredne gomile s poganskim ukopima u grobovima tipičnim za starohrvatski stil, koje se nalaze uz sama kršćanska groblja i crkvice, dokaz su postojanja kršćanskog i poganskog kulta na istom mjestu i u isto vrijeme. Pa kako se može uopće i zamisliti, da bi čitav jedan narod, naročito narod koji je tako uporan i vjeran svojim tradicijama, kao što je to hrvatski narod, mogao ujedamput i preko noći promijeniti svoje prestare običaje i odjednom prihvatiti neke nove, osobito kad se tu radi o štovanju mrtvih, u čemu su ti običaji najstroži i najuporniji.

44 Prežići starih poganskih žrtava i obreda ostali su sve do danas u blagdanskim goz-bama, takozvanim »brguljama«. Vidi Skobalj, n. dj. s. 107—111, 510—515.

45 Migne, Series latina, Parisiis, 1896. tom. 77. stupac 1215. Gregorii Magni epistolarum liber XI, epistola LXXVI ad Mellitum abatem: »Cum vero vos Deus omnipotens...« itd.

46 Skobalj, n. dj. str. 168.

47 N. dj. s. 153.

48 Ima nekih auktora, koji misle, da su ovi nasipi kamenja na vrhuncima brda služili samo u obrambene svrhe i da nisu imali nikakav liturgijski smisao. Naprotiv, ovi kameni nasipi na Zāvodu tako su niski i na takav način postavljeni, da nisu mogli imati nikakvu stratešku namjenu.

neke granice, možda za kakve liturgijske svrhe, kao što je Mojsije okružio vrhunac Sinaja, da ogradi i označi sveto mjesto koje »ljudske noge nisu smjele prijeći«. ⁴⁹

Oko spomenute crkvice Blažene Djevice Marije na Stomorici nalazi se starohrvatsko groblje sa stećcima. To su mahom grubi stećci bez ukrasa i obilježja, slabo obrađeni. Stećci u samom ograđenom prostoru oko crkvice bolje su obrađeni, poravnani i djelomično uglačani. Još veći broj stećaka nalazi se izvan ograđenog prostora, takozvanog »čimatorija« (koimiterion, cimiterium), a ti su prostiji i gotovo neobrađeni, prave gromade kamenja. ⁵⁰

Stećci, od starohrvatskog oblika participa glagola »Stajati«, »steći« = »stojeći«, nadgrobni su kameni od jednog komada, ponekad ogromne veličine, često puta ukrašeni raznim simbolima i ukrasima, a najviše slikom polumjeseca i zvijezde. ⁵¹ Što je najzanimljivije, tako obrađeni i ukrašeni stećci nalaze se samo na teritoriju nastavanom od Hrvata i prema tome oni su spomenici hrvatske narodne kulture, njezino najizrazitije obilježje, koje je u svom najvećem cvatu najezdom Turaka pokošeno.

Ovdje, oko crkvice na Stomorici, nalaze se samo takozvani »grubi stećci«, jednostavni i neobrađeni, bez ikakvih ornamenta i obilježja, ali baš zbog toga od veće važnosti i značenja u znanstvenom pogledu, jer kao takvi predstavljaju početni oblik u razvoju stećaka, koji su se razvili iz nadgrobniha gomila upravo na ovakvim planinskim položajima, gdje su se nekoć Hrvati pokapali po svom prastarom poganskom običaju. ⁵²

Na vrhuncima planine, od Peruna na zapadu pa do Babljače na istočnoj strani, nalaze se četiri starohrvatske planinske crkve sa starohrvatskim grobljima oko njih, na različite načine konstruiranih i u različitom obliku. Jedno od tih starih groblja nalazi se u najprimitivnijem obliku, to jest pod nasipom kamenja, pod kojim se nalaze trapezni grobovi i za materijal i ukope u njima atomskom je analizom izotopa C-14 utvrđeno, da pripadaju razdoblju hrvatske povijesti. ⁵³ Taj je, dakle, način pokapanja u trapezni grob ispod nasipa kamenja najprimitivniji način starohrvatskog ukapanja. Ovdje, kod tih planinskih crkvice imamo prema tome sve oblike razvoja starohrvatskog groba od nadgrobne gomile i trapeznog groba u obliku ljudskog tijela s »preklopnicama« pa sve do stećka, najprije grubog, zatim bolje obrađenog i konačno obilježenog i ukrašenog, kakvih sad oko ovih crkvice, doduše, nema, ali imamo svjedočanstvo da su se takvi obilježeni i ukrašeni stećci nalazili oko jedne od tih planinskih crkvice, četiriju što su spomenute da se nalaze na vrhuncima planine u Poljičkom primorju, između Splita i Omiša i to

49 Knjiga Izlaska XIX, 12.

50 Skobalj, n. dj. s. 219—243.

51 O značenju polumjeseca i zvijezde na stećcima vidi u navedenom djelu A. Skobalj, *Obredne Gomile*, str. 229. i dalje.

52 N. dj. s. 177.

53 N. dj. s. 165.

kod crkvice sv. Maksima na sličnom planinskom položaju, udaljenom zapadno od Stomorice nekoliko kilometara.⁵⁴

Sve te starohrvatske, planinske crkvice bile su prve, da tako rečemo »župske« crkve starohrvatskih naselja, koja su se u početku nalazila na ovim istim planinskim položajima, a onda su postupno prelazila pod planinu i tamo se zadržala više stoljeća dok konačno nisu tek u naše vrijeme preselila na samu morsku obalu, gdje su nekoć živjeli Romani. Tu, dakle, imamo tisućgodišnju, mirnu seobu, koja je imala svoj početak pred 1300 godina ovdje na ovim planinskim položajima, gdje su Hrvati u početku kao pogani stanovali i obavljali svoje dualističko-magijske obrede, a zatim, postavši kršćani, prve su svoje kršćanske crkve za liturgijske obrede sagradili na istim mjestima, na kojima su prije kao pogani štivali Boga.

Liturgijski sastanak, to jest skupština zajednice ili grčki »eklezija«, na starohrvatskom se jeziku zove »bir«, »biranj«, »brce«, a sama žrtva zvala se »triba«, dok se mjesta, na kojima su se prikazivale takve žrtve, zovu »Tribnik«, »Tarabnik«, »Tribežić«, »Tribište«, »Tribohum« i slično. Takva su imena kao i ime Perun za zapadni vrhunac planinske kose u Poljičkom primorju, gdje se nalazi i Stomorica, direktni ostatak i dokaz o postojanju nekadašnjeg staroslavenskog dualističkog kulta u ovim krajevima.

U Poljičkom primorju tri su sela, koja su na sličan način postupno selila s planinskih naselja do današnjih uz more. Sva ta tri sela imaju na svojim odgovarajućim planinskim položajima stare crkvice koje su im bile najstarije »župske« crkve. Jedina je razlika u tome, što za selo Podstranu postoje takve dvije crkvice na planini. To je crkvice sv. Jure na brdu Perun, zapravo Perunskom, koje se nalazi do Peruna i Perunića i druga crkvice također sv. Jure iznad sela Podstrane. Perun je ime staroslavenskog boga groma. Čini se, da je poganski naziv Perun, dotično kult staroslavenskog boga Peruna bio zamjenjivan kršćanskim kultom sv. Jure. Dokaz za to imamo na ovome brdu Perunu, na kojemu je crkvice posvećena sv. Juri ali je za brdo i dalje ostalo staro pogansko ime. Na tu pomisao navodi nas i činjenica, što vrlo velik broj vrhunaca na našim primorskim planinama nosi ime sv. Jure: najviši vrh Biokova, Mosora i istočni vrh Kozjaka nose to ime, a tamo se nalaze ili su se nalazile i crkvice u čast sv. Juri, što svjedoči o vjerskom kultu na tim uzvisinama, koji s kršćanske strane nije imao razloga da se tu obavlja nego jedino i isključivo kao kristijanizirani kontinuitet nekadašnjeg poganskog kulta vrhunaca, zapravo šovanja Boga na vrhuncima.

Za selo Jesenice planinska je crkvice bila sv. Maksim.

A za selo Duće na istočnom kraju Poljičkog primorja to je bila crkvice Gospe od Sniga na Stomorici, o kojoj se ovdje radi.

Sve te planinske crkvice potječu iz IX ili X stoljeća. Postojanje tih crkvice potvrđeno je u povijesnim izvorima iz XI stoljeća. Spomen o

⁵⁴ Svjedočanstvo o postojanju ukrašenih stećaka kod crkvice sv. Maksima na Sukmajsinu u Jesenicama imamo u članku Frane Bulića, *Eskurs o crkvi sv. Maksima u Jesenicama, Poljica, Hrvatska Straža, god. VI. 1. VII 1934. str. 9.*

crkvice Gospe od Sniga na Stomorici imamo u povelji Petra Gumajeva,⁵⁵ gdje se spominje pod imenom »Sancta Maria de Nacle«.⁵⁶

U tom povijesnom dokumentu i nazivu imamo siguran dokaz da je ta stara crkvice od početka bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji. Imamo dakle siguran i stvaran dokaz štovanja Marijina u XI stoljeću u ovim krajevima, a uz pretpostavku, da je to isto ime imala dotična crkvice od svog početka imamo izvedeni dokaz o postojanju štovanja Blažene Djevice Marije u Hrvata od početka njihova pokrštenja i prijelaza na kršćansku vjeru, to jest od IX stoljeća, i to na području čiste narodne i autohtone kulture, to jest unutar narodnog pokreta, koji je nazvan glagoljaškim, na temeljima i kontinuitetu nekadašnjeg staroslavenskog dualističkog kulta.

Staroslavenska je dualistička magija, u našem slučaju točnije rečeno, starohrvatska dualistička magija, kao objekt svoga kulta imala Sunce, Mjesec i Zvijezdu. Simboli i slike ovoga kulta najčešći su, možemo reći, redoviti ukras na stećcima, tim starohrvatskim nadgrobnim spomenicima, a kasnije i na grobovima hrvatskih plemića, velmoža, pa čak i biskupa. Sve do dolaska Turaka polumjesec sa zvijezdom bio je nacionalni simbol i glavno heraldičko obilježje u Hrvata, tako da su u vrijeme nacionalnog preporoda vođe ilirskog pokreta uzele kao znak — zvijezdu Danicu. Danicom se još i danas nazivaju hrvatski narodni kalendari, kad je već zaboravljen njezin drevni magijski smisao, kad je ona bila simbol vjerovanja, koje je tako dugo ostavilo traga u duši hrvatskog naroda, premda je već odavno bilo u vjerskom smislu potpuno i cjelovito zamijenjeno štovanjem Blažene Djevice Marije, majke Isusove, kao povijesne osobe.

Posveta te crkvice na Stomorici Blaženoj Djevici Mariji, to jest jednom »miroljubivom« vjerskom naslovu, čisto religioznom i kršćanskom, na mjestu nekoć posvećenom dualističkom, magijskom kultu, znači odbacivanje dualističke Magije i prihvaćanje kršćanske Religije, to jest potpunog predanja Bogu, koje religiozno Predanje ima najljepšu sliku i uzor u Blaženoj Djevici Mariji. Nju u tom smislu opisuje sveti Ivan Evandelist u svojoj apokaliptičkoj viziji:

»Djevica obučena u SUNCE, noseći oko glave krunu od dvanaest ZVIJEZDA (zodiak), i MJESEC je pod nogama njezinim.«⁵⁷ SUNCE, MJESEC i ZVIJEZDE objekti su magijskog kulta i simboli solarne i lunarne magije, kao i dualističkog kulta. Ovdje su ta »božanstva« i simboli, ne poistovjetovani, nego kao suprotnost podvrgnuti povijesnoj osobi, Blaženoj Djevici Mariji kao majci Isusa Krista, Boga, koji se po Njoj rodio kao čovjek. I ne samo što su ti magijski simboli podvrgnuti povijesnoj osobi Blažene Djevice Marije, na koju se prenosi taj kult, nego su joj »stavljeni pod noge«. Tu ideju vrlo zorno i jasno izražava kip Blažene Djevice Marije u Bistrici.⁵⁸ Tu je MJESEC prikazan u ljudskom

55 Novak-Skok, Supetarski Kartular, JAZ, Zagreb 1952.

56 N. dj. s. 255.

57 Apok. XII, 1.

58 Sliku tog kipa poslao mi je iz Rima dr Stjepan Sakač s pobudom da u smislu prikaza na tom kipu govorim na Mariološkom kongresu u Zagrebu o sukobu Religije i Magije u vezi s marijanskim kultom.

liku, kao glava jednog božanstva, kakvim su stari Hrvati stvarno shvaćali i zamišljali Mjesec. To nije polumjesec u obliku srpa, kako se obično stavlja na kipovima Blažene Djevice Marije pod njezine noge, nego je to ovdje u pravom smislu MJESEC kao pravo magijsko božanstvo, koje se stavlja pod noge Blaženoj Djevici Mariji: Magija se podvrgava Religiji.

Iz takvih se spomenika vidi, da je razvoj kršćanske vjere u Hrvata imao čisto religiozan smisao, ali s druge strane iz drugih sličnih spomenika doznajemo da praznovjerna dualistička magija nikada nije posve nestala iz života istoga naroda.⁵⁹ U hrvatskoj povijesti, dakle, nalazimo manifestacije i Religije i Magije, jednu i drugu međusobno povezane i isprepletene, ali u vječitoj suprotnosti i borbi u skladu s glavnim težnjama ljudske naravi, to jest s temeljnim suprotnostima čovjekovim, koji za to na zemlji živi da slobodno i dragovoljno izabere svoje vrhovno Dobro, vibrirajući poput morskog vala između Neba i Zemlje, između Dobra i Zla, između Boga, a to je Religija, i između Sebe »kao Boga«, što je bit Magije.

U narodu još živi ona primitivna Magija, ali je mnogo opasnija, i zapravo bitna je i glavna ona napredna Magija, znanstvena i filozofska, prava suprotnost Religiji, koja ide za tim da čovjeka proglasi bogom, koja je na razne načine ušla u današnji opći život i shvaćanje, te je ušla i u život i shvaćanje samih kršćana, a u današnje vrijeme ulazi i u samu teologiju.^{60a} Sve današnje krize u Crkvi i Teologiji izlaze iz te činjenice, u kojoj se na razne načine sukobila temeljna kršćanska istina: »Stvoritelj je Bog« s hotimice ili nehotice, formalno ili samo praktički poprimljenom istinom: »Čovjek je bog«, gospodar svijeta, koji je, kako se to danas rado običava reći, »stvorio i Boga«. Čitavim nizom raznih filozofskih nauka, koje su postale dnevna praksa, zrak i hrana današnjeg čovjeka to je shvaćanje ušlo čak i u one, koji su ga pobijali, koji su se protiv njega borili. Magijska je težnja čovjekova da postane »kao bog« naročito došla do izražaja u racionalizmu, po kojemu je ljudski razum vrhovna moć u svemiru, a taj racionalizam i nehotice je ušao u strukturu mišljenja i shvaćanja današnjih ljudi, pa i onih koji misle da nisu racionalisti, ali racionalistički osjećaju i sude.

Zato je danas teško vjerovati. Jasno! Ne možete služiti dvama gospodarima!

Čim se pojavi neki fenomen svrhunaravnog postojanja, rađa se u današnjim ljudima prava odbojnost. Radije će vjerovati u najgluplje

59 Dr. Marin Semudvarac, Narodno vjerovanje o Mjesecu kod Hrvata, Zagreb 1946.

60-a U novije vrijeme često se čuje izraz »antropocentrična teologija«. Time se hoće istaknuti da je u teologiji ishodišna točka i glavna preokupacija čovjek, ljubav prema čovjeku, u čemu se jedino — kako se to danas ističe — može ostvariti ljubav prema Bogu. Uvijek se tako naučavalo, da je čitav svijet stvoren radi čovjeka i da se Sin Božji utjelovio radi čovjeka: »Radi nas i radi našega spasenja siđe s nebesa...« kako se kaže u vjerovanju. Uvijek je Evanđelje naučavalo ljubav prema čovjeku i isticalo, da ćemo biti suđeni po ljubavi i milosrđu prema čovjeku. Bez obzira na kršćanske grijeha i propuste, pa — kako se to voli reći — i na »izdaju kršćanstva«, činjenica je da se kršćanstvo kroz čitavu povijest manifestiralo vazda u djelima milosrđa prema čovjeku i da su sva djela milosrđa prema čovjeku, škole i bolnice, i ljekarne, i nahodišta, i skloništa, i hospiciji, i lazareti i leprozariji, pa napokom i samo socijalno osiguranje u svom postanku izvorno kršćanske ustanove.

Danas, naprotiv, kad se govori o »antropocentričnoj teologiji«, i mimo namjera onih koji se tim izrazom služe, taj pojam znači uvođenje u teologiju općeg pojma i uvjerenja, da je čovjek vrhovna vrijednost i norma u svemu, drugim riječima, čovjek je — bog.

priče i najteža praznovjerja, izmišljotine i nemoguće stvari, trčat će za lažnim prikazanjima i varkama, kupit će se na jata pred obmanama, a pred svrhunaravnom stvarnošću upravo će se prepasti i zanijemiti. Ta se suprotnost svrhunaravnoj pojavi, dotično jednoj neobičnoj pojavi koja se ne može protumačiti nikakvim prirodnim zakonima, već samo svrhunaravnim razlozima, vrlo jasno očitovala prigodom neobične pojave snijega za vrijeme blagoslova nove, obnovljene crkvice Gospe od Snijega na Stomorici.

Starohrvatska je crkvice Gospe od Sniga na Stomorici bila duga 8 m, široka 4—5 m, a visoka, kao i sve starohrvatske crkvice na planini, 3—4 m. Sagrađena je u IX ili X stoljeću, a postojala je u starom, izvornom i netaknutom zdanju preko tisuću godina, to jest sve do konca drugog svjetskog rata, zapravo do godine 1944, kad je bila do temelja srušena. Odmah po svršetku rata, 1945. godine, sagrađena je na istim temeljima nova crkvice. Godine 1946, na 4. kolovoza, to jest pred svetkovinu Gospe Sniježne, nova je obnovljena crkvice bila svečano blagoslovljena.

Kad je blagoslov crkvice završio, oko 10 sati prije podne, iz potpuno vedrog neba, u to vrijeme »kad vlada najžešća ljetna žega«,^{60b} iznad crkvice pojavio se gusti, olujni oblak, iz kojega je padao snijeg, ali tako da pahuljice nisu padale na zemlju, nego su, kao nošene vjetrovom letjele i nestajale iznad krova crkvice i glava okupljenih ljudi, od kojih su nekima padale na odjeću, glavu i ruke, te se istog časa pretvarale u kapljice vode. Zrak je ujedanput naglo zahladio. Prisutno je bilo oko 200 osoba. Pojava sniježne vijavice nad crkvicom trajala je od 15 do 20 minuta. Desetak dana poslije toga događaja, na zahtjev crkvenih vlasti, napravljen je zapisnik o tom događaju i ispitani svjedoci, od kojih je njih 76 dalo pismenu i vlastoručno potpisanu izjavu, koje se sve jednoglasno slažu u tome, da se tu radilo o pravom pravcatom snijegu, koji je po svom izgledu bio posve prirodan, ali po mjestu, načinu, godišnjoj dobi i vremenskim prilikama vedrog i vrućeg ljetnog dana, skroz neobičan i čudesan.

Tu je isključena svaka primitivna, praznovjerna magija,⁶¹ jer se tu radi o stvarnom događaju, koji se tako dogodio i kojega su ljudi na isti način vidjeli, te se njihove izjave i opisi do u tančine slažu.⁶² Tu se ne radi o nekom kolektivnom zanosu ili obmani.

Dapače! Dok su u ono doba ljudi grnuli za lažnim prikazanjima i na sva se usta o tome govorilo, o ovome događaju čudnog snijega na Stomorici nije se smjelo govoriti. To protivljenje i nepriznavanje ovog istinskog događaja traje do danas. Jedan od školovanih svjedoka, koji je još onda dao izjavu o tom događaju, u najnovije vrijeme, kad je čuo

60-b Rimski Brevijar, staro izdanje, čitanje V. na 5. kolovoza za svetkovinu Posvete bazilike svete Marije Sniježne (S. Mariae ad Nives): quando in Urbe maximi calores fieri solent.

61 Škobalj, n. dj. s. 537—544.

62 Originalni se zapisnik nalazi u arhivu župskog ureda u Dućama.

da će se ta svjedočanstva objaviti, povukao je svoju izjavu i zabranio da se s njegovim imenom objavljuje. I sada izjavljuje, da je u zraku bilo iznad crkvice »nešto svjetlucavo, nešto bijelo«, ali da on ne zna što je to bilo. Time on i sada priznaje događaj kao takav »nešto bijelo«, ali se ne usuđuje o njemu dati svoju izjavu.

Upravo je ta činjenica zanimljiva!

Po principima znanosti, ako se nešto neobično dogodilo, moramo sva sredstva upotrijebiti da to istražimo. Na ovo »nešto bijelo«, što se ne da prirodnim putem opravdati i dokazati kao spontani prirodni događaj, to se znanstveno pravilo ne primjenjuje. Naprotiv, zabranjuje se i spomen o njemu. Čudnovato! Stvarno, to je protivljenje čudnovatom, istinitom događaju čudnovatije i od samoga čuda.

Pred sam početak Mariološkog kongresa u Zagrebu, na kojemu sam imao govoriti o ovoj crkvisi na Stomorici, i to upravo na svetkovinu Gospe Sniježne otišao sam sveučilišnom docentu geografije na Prirodoslovno-matematskom fakultetu u Zagrebu, koji je napisao nekoliko znanstvenih radnja o ovim našim krajevima, dru Ivi Baučiću, da mi dade izjavu i svoje mišljenje o tom događaju. On je naime onda, kao učenik petog razreda Klasične gimnazije u Splitu, bio prisutan na Stomorici pred samom crkvicom u trenutku kad se neobična pojava snijega dogodila.

On se rado odazvao mome pozivu, sjeo za sto i svojeručno napisao izjavu, koju ovdje u bilješkama donosim u cjelini,⁶³ jer je od njega, kao neposrednog svjedoka, a sada još k tome profesora geografije, dobrog poznavao meteorologije i ovih naših krajeva, te kao takvog najkompetentnijeg da taj događaj znanstveno procijeni, ova izjava za spomenuti događaj od posebne važnosti. Time ne potcjenjujem izjave ostalih svjedoka. Dapače! Ako se svi sudovi svijeta pri utvrđivanju materijalne istine zadovoljavaju samo dvama svjedočanstvima, koja se međusobno u bitnim stvarima podudaraju, zašto se ne bi i u ovom slučaju zadovoljili izjavama 76 svjedoka, koji se u najbitnijim detaljima ovoga događaja potpuno međusobno slažu. Što se tiče istinitosti događaja, ta su svjedočanstva jednake vrijednosti, ali svjedočanstvo dra Ive Baučića kao docenta geografije u znanstvenom smislu ovdje ima posebnu važnost.

63 Dr Ivo Baučić, sveuč. docent
Zagreb, Savska C. 3

Omiš, 5. 8. 1971.

IZJAVA

Dana 4. 8. 1946. bio sam s majkom na Stomarici i pomagao joj prodavati bombone. Bio je vedar i neobično topao dan. Najednom, sada se ne sjećam točno u koje doba dana, iznad nas se pojavio bjeličast oblak, koji je dolazio s morske strane planine. Dok je oblak prelazio preko nas, u trajanju od kojih petnaestak minuta, iz njega je padao najprije rijedak, a kasnije dosta gust snijeg. Sjećam se da su ljudi to shvatili kao čudo i da su mnogi stali zapomagati, a i sklanjati se u crkvu i iza crkve, što zbog hladnoće, a što zbog straha. Kad je oblak prošao, vrijeme je bilo ponovno toplo i potpuno vedro. Ljudi su nakon toga razgovarali o ovome događaju.

Sjećam se da je i mene jako impresionirao ovaj događaj, kojeg sam tada, kao učenik petog razreda klasične gimnazije u Splitu, doživio kao vrlo neobičan prirodni fenomen.

I danas, kao docent geografije na Prirodoslovno-matematskom fakultetu u Zagrebu, smatram da je to jako neobična i izuzetno rijetka prirodna pojava, pogotovo kada se imaju u vidu vremenski uvjeti pod kojima se dogodila.

Ivo Baučić, (vlasteručno)

On, naime, priznaje događaj točno onako kako se dogodio, kako ga i svi ostali svjedoci opisuju, a kao učenjak i prirodoslovac tvrdi da je to »neobičan prirodni fenomen«. Kad sam ga u razgovoru upitao, kako on to prirodnim putem tumači, odgovorio mi je, da se od »tisuću tisuća slučajeva može takav jedan slučaj dogoditi«, ali da za taj položaj na Stomorici, za tu nadmorsku visinu (oko 400 m), za to doba godine i za sve ostale vremenske prilike ne vidi nikakvog načina, da bi se to moglo prirodnim putem protumačiti.

Ipak, ono mišljenje od »tisuću tisuća slučajeva jedan« prisililo me je, da potražim točne meteorološke podatke za taj dan, kad se ta neobična pojava snijega dogodila. Dobio sam potvrdu o meteorološkim podacima za dan 4. VIII 1946. god. od strane Pomorskog meteorološkog centra Republičkog HMZ SR Hrvatske u Splitu.⁶⁴ Prema toj potvrdi toga dana bilo je najidealnije ljetno vrijeme, koje se dade zamisliti, posve stabilno, bez ikakvih perturbacija. I ne samo što vremenskih perturbacija, kako se u potvrdi ističe, nije bilo, nego ih nije ni moglo biti, jer su jezgre maksimuma bile nad Pomeranijom i nad Balearima i tako stacionirane, da su osiguravale »stabilno vrijeme nad većim dijelom Evrope«.

Time je isključena i ona prirodna mogućnost od »tisuću tisuća slučajeva«.

Što onda ostaje?

Ostaje ono jedno i jedino, što nam je možda teško priznati.

64 POMORSKO METEOROLOŠKI CENTAR
REPUBLICKOG HMZ SR HRVATSKE

S P L I T
Broj: 03-76/1-72
Split, 7. II 1972. godine

Ante Skobalj
Zrinsko-Frankopanska 19
S p l i t

Meteorološki podaci za
dan 4. VIII 1946. god.

Veza: vaše traženje od
1. II 1972. godine.

Dana 4. VIII 1946. godine na području Splita u jutarnjim satima, točnije prema podacima meteorološke stanice Split-Marjan u 07.00 sati, vremenske prilike bile su slijedeće: Barometarski pritisak iznosio je 751,3 mm — visoki pritisak. Puhala je slaba bura (NE brzine 1,6 m/sek; 2 bofora). Nebo vedro.

Vlažnost zraka, tj. relativna vlaga iznosila je 31%. Temperatura zraka iznosila je 28,2° C; maksimalna toga dana iznosila je 34,8° C, a minimalna 26,4° C. Morski valovi dolazili su iz smjera SW, uz stanje mora 1, što znači naborano.

Srednja brzina vjetra toga dana iznosila je 2,4 m/sek (2 bofora).

Sunce je sjalo 13 sati.

Nikakvih vremenskih perturbacija nije bilo.

Vremenska konsultacija:

Jedna jezgra maksimuma nalazila se nad Pomeranijom i bila je skoro stacionarna, dok je druga formirana nad Balearima i širi svoj upliv preko Mediterana. Ove jezgre održavaju stabilno vrijeme nad većim dijelom Evrope.

Atlantska depresija kreće se prema Britanskim otocima i još nema nikakvog uticaja na vrijeme nad Evropskim kontinentom.

RUKOVODILAC CENTRA:
Mladen Grakalić
(vlastoručni potpis)

(pečat)

Ostaje priznanje Istine, priznanje nadnaravne stvarnosti, koja je — makar se ovakvi neobični slučajevi događali jedanput u tisuću godina — uvijek prisutna u svakom trenutku, u svakom događaju i u svim stvarima, jer su sve stvari, svi događaji i svako postojanje djelo jednog Uma, a ne slijepog Slučaja, koji je fikcija nepostojećih odnosa, niti kakvih nerazumnih sila, pa ni Materije, jer je ona samo fenomen Energije, pa ni Energije, jer je ona fenomen nekog Djelovanja, a još najmanje Čovjeka, jer je i on djelo jednog Djela.

Ovo malo i skromno čudo snijega na Stomorici — upravo nad crkvicom Gospe od Sniga, i to u trenutku kad je završio blagoslov te crkvice pred samu svetkovinu Gospe Snijega, tog drevnog čuda, u koje smo posumnjali, i koje smo skupa s tisućama stvarnih praznovjerja i izmišljotina odbacili — dokaz je istinitosti povijesne osobe Marijine i pravilnosti, stvarnosti Gospina kulta, koji makar bio šutljiv i bez odgovora kroz tisuće godina, ipak je stvaran i istinit. Za mene je to isto tako znanstveno i stvarno kao i povijesno-arheološka rasprava o Stomorici. Isto je tako mariološko kao što je i marijansko, što se nipošto ne bi smjelo odijeliti, jer i marijanist mora biti isto tako znanstven i kritičan, kao što je i mariolog, kao što i mariolog mora biti isto tako pobožan. Ta podijeljenost posljedica je sudbonosne magijsko-racionalističke razdiobe vjere od života. Ovo je mnogo važnije pitanje od arheološkog kamenja na Stomorici, koje nam može samo pomoći, da to sudbonosno i za život najvažnije pitanje što bolje uočimo i što pravilnije riješimo.